

Savavališkos mirties paskatos žurnalistikoje

Deimantas Jastramskis

*Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Žurnalistikos instituto lektorius, daktaras
Maironio g. 7, 01124 Vilnius
El. paštas: deimantas.jastramskis@kf.vu.lt*

Straipsnyje nagrinėjama savižudybių temos pateikimo žiniasklaidoje problema. Pristatomas Lietuvos interneto naujienų svetainių tyrimas, kuriame analizuojama, ar 2011 m. kovo 21 d. Delfi.lt, Lrytas.lt, 15min.lt, Balsas.lt ir Alfa.lt publikacijų apie Aurimo Dautarto mirtį turinys atitinka kriterijus, nustatytus pagal Pasaulio sveikatos organizacijos atsakingo pranešimo rekomendacijas žiniasklaidos profesionalams, rengiantiems viešai skleidžiamą informaciją apie savižudybes. Atsižvelgiant į žiniasklaidos imitacinio poveikio savižudiškai elgsenai tyrimų rezultatus, keliama hipotezė, kad žiniasklaidoje pateikta informacija apie A. Dautarto mirtį rengta ir skleista nesilaikant mokslininkų rekomendacijų, skirtų atsakingam pranešimui savižudybių tema žiniasklaidoje rengti, galėjo turėti įtaką savižudybių skaičiaus padidėjimui Lietuvoje po šio tragiško įvykio 2011 m. kovo pabaigoje ir balandžio mėnesį.

Kadangi žurnalistinį savižudybių pateikimo turinį, galintį paskatinti visuomenės narių suicidinę elgseną, lemia komerciniai, redakcijų darbo specifikos, psichologiniai, sociologiniai, teisiniai ir etiniai veiksniai, publikacijoje teigiama, kad šios problemos sprendimas priklauso ne nuo pavienės asmenų ar organizacijų iniciatyvos, bet nuo sutelktų valstybės institucijų, edukacinių įstaigų, visuomeninių organizacijų, žurnalistų ir leidėjų bendruomenių pastangų.

Esminiai žodžiai: PSO rekomendacijos, savižudybė, žiniasklaida, žurnalistas.

Lietuvoje kasmet (1991–2011 m.) iš gyvenimo savo valia pasitraukė daugiau kaip 1000 žmonių. Daugiausiai savižudybių užfiksuota 1994–1996 m. Net 12 metų (1993–2004 m.) savižudybių, tenkančių 100 000 gyventojų, skaičius buvo didesnis nei 40. Nors šis skaičius nuo 2006 m. gerokai sumažėjo (žr. 1 lentelę), Lietuva, Eurostat (2012) duomenimis, pagal šį rodiklį 1998–2010 Europoje pirmavo, o 2000–2010 m. savižudybių, tenkančių 100 000 gyventojų, skaičius Lietuvoje, palyginti su šiuo rodikliu, bendrai skaičiuojamu Europos Sąjungos valstybėse, buvo didesnis 2,8–3,8 karto.

1 lentelė. Savižudybių ir 100 000 gyventojų tenkančių savižudybių skaičius Lietuvoje 1990–2011 m.

Metai	Savižudybių skaičius	100 000 gyventojų tenka savižudybių
1990	969	25,9
1991	1142	29
1992	1294	34,4
1993	1572	42,1
1994	1703	45,8
1995	1694	45,6
1996	1723	46,4
1997	1632	44,0
1998	1554	43,8
1999	1552	44,0
2000	1631	46,6
2001	1535	44,1
2002	1551	44,7
2003	1455	42,1
2004	1381	40,2
2005	1319	38,6
2006	1049	30,9

2007	1025	30,4
2008	1111	33,1
2009	1138	34,1
2010	1018	31,0
2011	1017*	31,6

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (2012), Valstybės psichikos sveikatos centras (2012), Higienos institutas, Sveikatos informacijos centras (2012)

* Patikslinti išankstiniai duomenys (šaltinis: Higienos instituto Mirties priežasčių registras (2011))

Tiriantys suicidinę elgseną mokslininkai, be įvairių psichologinių, socialinių ir kultūrinių savižudybę skatinančių veiksnių, nurodo ir imitacinį žiniasklaidos poveikį (atitinkamai pateikiamas naujienas apie savižudybių atvejus) sudėtingoje gyvenimo situacijoje atsidūrusiems asmenims. Didžiausia žiniasklaidos įtaka šiuo aspektu gali būti daroma vaikams ir paaugliams. Žiniasklaidos priemonėmis pateikiami savižudiško elgesio modeliai stipriausiai veikia jaunuolius, išgyvenančius egzistencinę frustraciją ir išsiskiriančius ryškesnėmis suicidinėmis tendencijomis (Gailienė ir kt., 1999).

Davidas Phillipsas (1974) nustatė, kad kuo labiau viešinamas savižudybės atvejis (ypač pirmuose laikraščių puslapiuose), tuo daugiau savižudybių įvyksta paskelbus tokių straipsnių. Davidas Phillipsas ir Lundie Carstensen (1986), tyrę ryšį tarp per 7 metus (1973–1979 m.) įvykusių 12 585 paauglių savižudybių ir TV naujienų ir laidų apie savižudybes, nustatė, kad savižudybių ypač padaugėjo per 7 dienas po TV pranešimų. Ši koreliacija buvo reikšminga paauglių savižudybių grupėje (suaugusiųjų – ne) ir, palyginti su berniukų grupe, stipresnė tarp mergaičių (Harris, 2004).

Ypač svarbus vaidmuo žiniasklaidai tenka tada, kai nusižudo įžymūs asmenys. Atskirų atvejų tyrimai rodo, kad labai plačiai, detaliai (suteikiant tam tikros romantikos) ir sensacingai pateikus informaciją apie savanorišką įžymybių pasitraukimą iš gyvenimo, padaugėja jų ger-

bėjų savižudybių. D. Phillipso (1974) tyrimo duomenimis, po Marilyn Monroe savižudybės 1962 m. ir labai didelio žiniasklaidos dėmesio šiai tragedijai, padidėjo savižudybių skaičius JAV ir Didžiojoje Britanijoje. Kita vertus, nors Kurto Cobaino savižudybė taip pat buvo žiniasklaidos dėmesio centre, tyrimai rodo, kad Seattle (JAV), kur jis gyveno ir turėjo daug gerbėjų, savižudybių po įvykio nepadaugėjo, o tam įtaką turėjo profesionalus ir atsakingas žiniasklaidos požiūris skleidžiant informaciją apie šią tragediją (King, Apter, 2003).

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis (World Health Organization, 2008), atlikta daugiau kaip 50 tyrimų, iš kurių daromos išvados apie savižudybių pateikimo žiniasklaidoje poveikį tokiam pamėgdžiojančiam žmonių (žiniasklaidos vartotojų) elgesiui. Tačiau, neskaitant tyrimų, įrodančių žiniasklaidos poveikio imitaciniam suicidiniam elgesiui hipotezę, tyrėjai pateikia ir nagrinėjamu aspektu prieštaringų duomenų arba tokie mokslininkų darbai ginčijami dėl metodologinių dalykų (Schmidtke, Schaller, 1998).

Lietuvoje atlikti tyrimai (Gailienės ir kt., 1999), kuriais siekta nustatyti, ar 20 metų jaunuolius ir 11, 13 ir 15 metų paauglius veikia žiniasklaidoje pateikiama informacija apie savižudybes ir ar skatina imituoti tokį elgesį, parodė, kad savižudžių istorijos žiniasklaidoje smarkiai sukrėtė ir sukėlė minčių apie savižudybę 24,1 proc. jaunuolių (20 m. studentų), 42,1 proc. penkiolikmečių, 40,5 proc. trylikamečių ir 36,6 proc. vienuolikmečių. Žiniasklaidos pateikiami savižudybių atvejai labiau veikia tuos jaunuolius, kuriems jų gyvenimas atrodo ne toks prasmingas ir kurie apie savižudybę yra rimčiau ir dažniau susimąstę kaip apie išeitį (Gailienė ir kt., 1999).

Savižudybių faktų pateikimo žiniasklaidoje aspektu yra tirtas Lietuvos dienraščių ir savaitraščių turinys. 1994 ir 1996 m. dienraščių „Lietuvos rytas“, „Respublika“ ir „Lietuvos aidas“ tyrimai parodė, kad 1996 m. šiuose dienraščiuose straipsnių savižudybių tema buvo publikuota 1,7 karto daugiau nei 1994 m. (Gailienė, Trofimova, 1999). Nors tyrėjos, be neigiamų savižudybių faktų pateikimo tendencijų, dienoraš-

čių turinyje išvelgė ir tam tikrų teigiamų pokyčių dienraščių turinyje, vis dėlto kita šiuose dienraščiuose ir keliuose savaitraščiuose („Akistata“, „Privatus seklys“ ir „Europa“) 1996 ir 2000 m. paskelbtų straipsnių apie savižudybes lyginamoji analizė (Gailienė, 2002) parodė, kad bendras savižudybių imitacijos skatinimo indeksas nagrinėtuose Lietuvos dienraščiuose ir savaitraščiuose nepakito ir buvo labai aukštas. Aukščiausi 2000 m. savižudybių skatinimo rizikos rodikliai būdingi „Respublikos“, „Privataus seklio“ ir „Lietuvos ryto“ publikacijoms.

Reda Gedutienė ir Laura Maskoliūnaitė, 2005 m. nagrinėjusios savižudybių pateikimo 1991–2004 m. Klaipėdos dienraščiuose „Klaipėda“ ir „Vakarų ekspresas“ ypatumus, nustatė, kad šie dienraščiai siekia į skaitytojų sąmonę savižudybės reiškinį įteigti kaip normalų ir tinkamą problemų sprendimo būdą, tad dauguma „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ straipsnių apie savižudybes neatitinka savižudybių pateikimo spaudoje rekomendacijų.

Šio **straipsnio tikslas** – išnagrinėti Lietuvos žiniasklaidos pateikiamą informaciją apie savižudybes socialinės atsakomybės problematikos aspektu (mokslininkų parengtų ir žiniasklaidos profesionalams skirtų rekomendacijų atsakingai pateikti pranešimus apie savižudybes aspektu).

Savižudybių prevencija ir žiniasklaida

Moksliškai pagrindus savižudybių plitimo sąsają su tokio pobūdžio žiniasklaidoje pateikiamais pranešimais, įvairių šalių specialistai ėmėsi iniciatyvos redaktoriams ir žurnalistams teikti rekomendacijas, kaip skleisti tokią informaciją, įtraukti žiniasklaidos subjektus į savižudybių prevencijos programas. Daugelyje šalių redaktorių ir žurnalistų švietimas savižudybių pateikimo tema turėjo teigiamų pasekmių. Pavyzdžiui, labai efektyviai tokia kampanija įgyvendinta Austrijoje, kurios sostinėje Vienoje, 1978 m. atidarius metro linijas, žmonės šią vietą ėmė rinktis savižudybėms. Žiniasklaida apie šiuos įvykius pranešdavo labai sensacingai ir savižudybių skaičius sparčiai didėjo. Austrijos savižudybių prevencijos asociacija parengė savižudybių pranešimo rekomendacijas

ir 1987 metų viduryje pradėjo įgyvendinti savižudybių prevencijos programą žiniasklaidoje. Pranešimų pobūdis labai pasikeitė, tapo gerokai santūresnis, o savižudybių ir bandymų nusižudyti metro stotyse skaičius 1987 m. antrą pusmetį, palyginti su pirmuoju, sumažėjo 80 proc. ir nuo tada yra nedidelis (Etzersdorfer, Sonneck, 1998).

Savižudybių prevencijos specialistai, psichologijos mokslininkai Lietuvos žurnalistams ir leidėjams taip pat yra pateikę rekomendacijų, kaip atsakingai rengti ir skleisti informaciją apie savižudybes. Tokio pobūdžio rekomendacijose pabrėžiama, kad, pateikiant informaciją apie savižudybę žiniasklaidoje, reikia vengti sensacingumo, labai išsamių savižudybės arba mėginimo nusižudyti būdo aprašymų, savižudybės garbinimo, supaprastinto pateikimo (nurodant vieną priežastį ir paaiškinimą), taip pat reikia vengti pateikti savižudybę kaip neišvengiamą išeitį iš sunkios padėties, skleisti informaciją apie savižudžio žavesį, reikia nenutylėti psichikos sveikatos sutrikimų, pranešti, kad į savižudybę linkusiam žmogui galima padėti, nurodyti pagalbos vietas (kontaktus), parodyti, kaip žmonės yra įveikę krizę (Žemaitienė, Jaruševičienė, Gailienė, 2001). Vadovaujantis Didžiosios Britanijos savižudybių prevencijos organizacijos „Samaritans“ ir Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijomis (Bagdonienė, Skruibis, 2009), rašantiems apie savižudybes taip pat teikiama rekomendacijų.

Atlikę „Lietuvos ryto“, „Respublikos“ ir „Lietuvos aidą“ 1994 m. publikacijų apie savižudybes tyrimą (Gailienė, Trofimova, 1999), 1995 m. tyrimo autoriai su darbo rezultatais supažindino šių ir kitų redakcijų žurnalistus ir taip pat pateikė rekomendacijų, kaip pranešti apie savižudybes. Vadovaujantis atliktais tyrimais, iš kurių buvo nustatyta, kad paauglius ir jaunimą savižudybių pateikimas žiniasklaidoje veikia ir skatina imituoti savižudišką elgesį (Gailienė ir kt., 1999), įvairiomis priemonėmis buvo siekiama pakeisti savižudybės fakto pateikimą Lietuvos žiniasklaidoje (populiariais straipsniais ir brošiūromis, rengiant seminarus žurnalistams, reguliariai palaikant ryšį su straipsnių autoriais). Siekiant įvertinti šių priemonių efektyvumą, buvo atlikta straipsnių

apie savižudybes Lietuvos spaudoje analizė (1996 ir 2000 m.). Viena iš pagrindinių šių mokslinių darbų ir iniciatyvos autorė Danutė Gailienė teigė, kad įprastos Lietuvos žiniasklaidoje taikytos priemonės, kuriomis buvo siekiama sumažinti savižudybės imitacijos riziką (t. y. mokyti žurnalistus, keisti jų nuostatas, nuolat palaikyti su jais ryšį), Lietuvoje buvo neefektyvios (Gailienė, 2002). D. Gailienės manymu, tokia situacija Lietuvos žiniasklaidoje susidarė dėl to, kad vyriausieji laikraščių redaktoriai dažniausiai yra ir savininkai, paprastai nurodantys žurnalistams teikti sensacingą medžiagą ar bent sensacingas antraštes.

Kai švietėjiškos mokslininkų entuziastų idėjos dėl savižudybių atvejų pateikimo žiniasklaidoje vis dėlto netapo žurnalistų ir redaktorių darbotvarkės dalimi, gimė iniciatyva šią svarbią problemą spręsti pasinaudojant valstybės parama. 2001 m. D. Gailienės, D. Pūro ir K. O. Polukordienės parengtame pirmame valstybinės savižudybių prevencijos strategijos projekte suformuluotas siūlymas užtikrinti nuolatinį atitinkamų valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendravimą su žiniasklaida ir taip sumažinti netinkamai pateikiamos informacijos apie savižudybes keliamą pavojų. Šiame projekte taip pat siūlyta siekti, kad įstatymu būtų apriboti netinkami, imitacijos efektą sukeliantys savižudybės fakto pateikimo būdai (Gailienė, 2001).

Įstatyme tai išsamiai nebuvo apibrėžta, tačiau prie neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos priskirta viešoji informacija, kuri, detaliai apibūdindama savižudybės priemones ir aplinkybes, skatina savęs žalojimą ar savižudybę (Lietuvos Respublikos nepilnamečių ..., 2009). Kaip etiškai pateikti informaciją apie savižudybę žiniasklaidoje, nusako Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (toliau – Kodeksas) 49 straipsnis (2005): neturi būti minima asmens, susijusio su savižudybe ar bandymu nusiziudyti, pavardė ar kiti padedantys jį identifikuoti duomenys; skelbiant tokią informaciją reikia itin atsargiai nurodyti savižudybės motyvus, aplinkybes, pageidautina pranešti apie teikiamą psichologinę ir socialinę pagalbą. Taigi ir Žurnalistų etikos inspektoriui, prižiūrinčiam, kaip žiniasklaida laikosi įstatymų, ir Žurnalistų ir leidėjų

etikos komisijai, sprendžiančiai žiniasklaidos etikos problemas, yra kuo vadovautis priimant sprendimus dėl netinkamo savižudybių atvejų pateikimo žiniasklaidoje.

Tačiau konkretūs ir detalūs kriterijai dėl netinkamo faktų apie savižudybes pateikimo žiniasklaidai tebėra apibrėžti tik visuomeniškai aktyvių psichikos sveikatos specialistų rekomendacijose, į kurias galima atsižvelgti laisvai, be jokio teisinio ar etinio įpareigojimo. Kol kas ir politikai iš teisinės pusės, ir patys žurnalistai ir leidėjai iš etinės pusės rengti publikacijas ar laidas apie savižudybes palyginti didelę laisvę palieka žurnalistų „kūrybai“.

2003 m. Vyriausybė patvirtino savižudybių prevencijos 2003–2005 metų programą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 451, 2003), kurioje buvo numatyta visuomenės informavimo priemonėmis skleisti informaciją, ugdyti nuostatą, kad savižudybės galima išvengti. Vienas iš siektinų šios programos įgyvendinimo rezultatų – sustiprintas visuomenės informavimo priemonių vaidmuo savižudybių prevencijoje. Numatyta skirti lėšų įvairių profesijų ir visuomenės atstovams (tarp jų – ir žiniasklaidos) mokyti savižudybių prevencijos; taip pat – savižudybių prevencijos idėjų žiniasklaidoje sklaidai. Įgyvendinus šią programą, apėmusią daugelį savižudybių prevencijos ir postvencijos sričių, Lietuvoje nuo 2006 m. sumažėjo savižudybių skaičius. Ar tokiam rezultatui galėjo kokią nors įtaką turėti žiniasklaida, tai patvirtinančių ar paneigiančių tyrimų nėra atlikta.

Atvejo analizė: Aurimo Dautarto mirties fakto pateikimas internete

Paskutiniu dešimtmečiu labiausia išsiplėtusi žiniasklaidos rūšis – internetas – savižudybių pateikimo aspektu Lietuvoje beveik netyrinėta. Ji, kalbant apie analizuojamą problemą, svarbi savo operatyvumu, galimybėmis papildyti, gausiai komentuoti ir neterminuotai pasiekti saugomą informaciją. Interneto žiniasklaidos archyvuose, naudojant paieškos sistemas, galima rasti tūkstančius publikacijų savanoriško pasitraukimo

iš gyvenimo tema, tarp kurių nemažai – ir suicidinių elgesį skatinančių elementų (ir redakcijų, ir komentarų turinyje).

Šiame straipsnyje pateikiamas vieno iš pastaraisiais metais daugiausiai žiniasklaidos dėmesio sulaukusio Aurimo Dautarto savanoriškos mirties fakto pateikimo interneto žiniaklaidoje tyrimas.

Televizijos ir radijo laidų vedėjas Aurimas Dautartas šį pasaulį savo valia paliko 2011 m. kovo 20 d. Tai Lietuvos žiniasklaidai buvo labai svarbus, naujienų serialo vertas įvykis. 2011 m. kovo 21 d. interneto naujienų svetainėse paskelbti pranešimai apie A. Dautarto mirtį pirmųjų puslapių viršuje „laikėsi“ keletą valandų. Internetinė ir kitokia žiniasklaida įvairaus pobūdžio informaciją šia tema intensyviai skleidė dar kelias savaites po įvykio.

Tyrime analizuojamas penkiose lankomiausiose Lietuvos interneto naujienų svetainėse (*Delfi.lt*, *Lrytas.lt*, *15min.lt*, *Balsas.lt* ir *Alfa.lt*) 2011 m. kovo 21 d. pateiktų publikacijų apie A. Dautarto mirtį turinys.

Tyrimo tikslas yra nustatyti, ar 2011 m. kovo 21 d. *Delfi.lt*, *Lrytas.lt*, *15min.lt*, *Balsas.lt* ir *Alfa.lt* publikacijų apie A. Dautarto mirtį turinys atitinka kriterijus, nustatytus pagal Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau – PSO) (World Health Organization, 2008) atsakingo pranešimo rekomendacijas žiniasklaidos profesionalams, rengiantiems viešai skleidžiamą informaciją apie savižudybes.

Penkiose lankomiausiose Lietuvos interneto naujienų svetainėse *Delfi.lt*, *Lrytas.lt*, *15min.lt*, *Balsas.lt* ir *Alfa.lt* (Gemius Baltic, 2011) (žr. 2 lentelę) apie A. Dautarto mirtį 2011 m. kovo 21 d. iš viso buvo pateikta 12 publikacijų: *Delfi.lt* – 3, *Lrytas.lt* – 2, *15min.lt* – 2, *Balsas.lt* – 1 ir *Alfa.lt* – 4 (žr. 3 lentelę). Per savaitę po šio tragiško įvykio (nuo kovo 21 d. iki kovo 26 d.–kovo 27 d. nagrinėjama tema publikacijų nėra) didžiausią skaitytojų auditoriją turinčios 5 interneto svetainės apie A. Dautartą iš viso pateikė 35 publikacijas: *Delfi.lt* – 7, *Lrytas.lt* – 7, *15min.lt* – 5, *Balsas.lt* – 5 ir *Alfa.lt* – 11 (žr. 3 lentelę).

2 lentelė. *Delfi.lt, Lrytas.lt, 15min.lt, Balsas.lt, Alfa.lt* pasiekiamumas ir realūs lankytojai 2011 m. kovo mėn.

Interneto naujienų svetainė	Pasiekiamumas, proc.	Realūs lankytojai, vnt.
<i>Delfi.lt</i>	58,84	1 155 167
<i>Lrytas.lt</i>	42,38	832 022
<i>15min. lt</i>	42,26	829 622
<i>Balsas.lt</i>	40,56	796 401
<i>Alfa.lt</i>	37,82	742 422

Šaltinis: *Gemius Baltic* (2011)

3 lentelė. *Straipsnių apie Aurimą Dautartą skaičius Delfi.lt, Lrytas.lt, Balsas.lt, 15min.lt, Alfa.lt* (2011-03-21–2011-03-26)

Svetainė Data	<i>Delfi.lt</i>	<i>Lrytas.lt</i>	<i>15min.lt</i>	<i>Balsas.lt</i>	<i>Alfa.lt</i>
2011-03-21	3	2	2	1	4
2011-03-22 – 2011-03-26	4	5	3	4	7
Iš viso	7*	7	5	5	11

Šaltiniai: *Delfi.lt* (2011), *Lrytas.lt* (2011), *Balsas.lt* (2011), *15min.lt* (2011), *Alfa.lt* (2011).

* 5 iš 7 straipsnių publikuota *Delfi.lt* skiltyje *Klubas.lt* – bendrame UAB „Delfi“ ir UAB „Ekspress leidyba“ (abi bendrovės priklauso „Ekspress Grupp“) projekte.

Tiriant Lietuvos interneto žiniasklaidos turinį, savižudybės fakto pateikimo atvejai vertinti vadovaujantis Pasaulio sveikatos organizacijos sutelktų įvairių šalių mokslininkų sudarytomis atsakingo pranešimo apie savižudybę rekomendacijomis žiniasklaidos profesionalams (World Health Organization, 2008). Straipsnyje pateikiama šių rekomendacijų santrauka:

- **Pasinaudokite proga šviesti visuomenę apie savižudybes.** Neretai savižudybė suprantama klaidingai, taigi žiniasklaida gali padėti išsklaidyti įvairius mitus.

- **Venkite manieros savižudybės faktą pateikti sensacingai, kaip normalų dalyką ir kaip problemos sprendimą.**
- **Venkite apie savižudybės atvejus pranešti pirmose pozicijose ir pernelyg dažnai nekartokite savižudybių istorijų.** Svarbu, koku mastu istorija kartojama ar atnaujinama. Labai tikėtina, kad pirmose pozicijose pateiktas savižudybės faktas ir nuolat kartojama istorija paskatins tokį imitacinį elgesį (palyginti su subtilesniu tokio fakto pateikimu).
- **Nereikėtų tiksliai aprašyti savižudybės ar bandymo nusižudyti metodų.** Detalus aprašymas pažeidžiamus žmones gali paskatinti kopijuoti savižudybės aktą.
- **Venkite pateikti detalią informaciją apie savižudybės ar bandymo nusižudyti vietą.** Reikia elgtis atsargiai, kad tokios vietos nebūtų išgarsintos kaip savižudybės vietos.
- **Apdairiai numatykite antraštes.** Reikėtų vengti antraštėje vartoti žodį „savižudybė“, nurodyti tikslų savižudybės metodą ir vietą.
- **Būkite atsargūs, pateikdami nuotraukas ir filmuotą medžiagą.** Nereikėtų naudotis nuotraukomis ir filmuota medžiaga iš savižudybės įvykio vietos, ypač jei taip aiškiai bus įvardyta vieta ir metodas. Taip pat nereikėtų naudoti vaizdinės medžiagos apie nusižudžiusįjį (nuotraukų, filmuotos medžiagos). Jeigu vis dėlto nusprendžiama tai daryti, aiškų leidimą turi duoti šeimos nariai. Reikia vengti šią medžiagą pateikti romantiškai ir geriausiose pozicijose.
- **Ypač atsargiai praneškite apie įžymybių savižudybę.** Tikrai labai tikėtina, kad pranešimai apie nusižudžiusius žinomus pramogų pasaulio atstovus, politikus gali padaryti įtaką pažeidžiamų žmonių elgesiui. Pranešimai neturi romantizuoti savižudybės. Žiniasklaidos spėlionės, kokia yra savižudybės priežastis, gali būti žalingos, todėl pageidautina palaukti, kol bus nustatyta aiški mirties priežastis.

- **Parodykite deramą dėmesį žmonėms, dėl savižudybės netekusiems artimojo.** Turi būti gerbiamas patyrusių netektį artimųjų privatumas. Šie žmonės patys patenka į savižudybės rizikos grupę.
- **Suteikite informaciją, kur galima ieškoti pagalbos.** Paminėkite tai istorijos pabaigoje. Pagalbos priemonės priklauso nuo konteksto – tai gali būti specialistų, tarnybų kontaktai.
- **Pripažinkite, kad patys žiniasklaidos profesionalai gali būti paveikti savižudybių istorijų.** Žurnalistai neturi varžytis, ieškodami pagalbos pačioje organizacijoje ar už jos ribų.

Vadovaujantis šiomis rekomendacijomis, išskirti 6 kriterijai, pagal kuriuos buvo atliekama 2011 m. kovo 21 d. *Delfi.lt*, *Lrytas.lt*, *15min.lt*, *Balsas.lt* ir *Alfa.lt* publikacijų apie A. Dautarto mirtį kokybinė turinio analizė:

- 1) publikacijos pozicija, temos atnaujinimas, tęstinumas, kartojimas;
- 2) nuorodos į psichologinę pagalbą;
- 3) publikacijos (ir antraštės) kalba;
- 4) nurodytas metodas, vieta;
- 5) nuotraukų, filmuotos medžiagos pobūdis;
- 6) visuomenės švietimas apie savižudybes.

Tyrimo rezultatai pateikti 4–6 lentelėse.

Tyrimo rezultatai rodo, kad nė vienos iš tirtų svetainių publikacijų turinys nagrinėta tema pagal poziciją, temos atnaujinimą, tęstinumą ir pasikartojimą neatitiko PSO rekomendacijos, kad reikėtų vengti savižudybių faktus pateikti pirmose pozicijose ir pernelyg dažnai kartoti savižudybių istorijas. Išsamiausias psichologinės pagalbos nuorodas prie publikacijų apie A. Dautarto mirtį pateikė *Lrytas.lt*, taip pat išsamiai – *Balsas.lt*, *Delfi.lt* (išskyrus *Klubas.lt* straipsnius), *15min.lt* (išskyrus vieną straipsnį), *Alfa.lt* straipsniuose psichologinės pagalbos nuorodos buvo neišsamios arba išvis jų nebuvo pateikta. Galima tvirtinti, kad į rekomendaciją straipsniuose apie savižudybes skelbti informaciją apie

4 lentelė. Straipsnių apie Aurimą Dautartą Delfi.lt, Lrytas.lt, Balsas.lt, 15min.lt, Alfa.lt (2011-03-21) pateikimo svetainėje vieta, laikas, tęsinys, kartojimas ir nuorodos į psichologinę pagalbą

Interneto svetainė, publikacija	Publikacijos pozicija, laikas, temos atnaujinimas, tęsinys, kartojimas	Psichologinės pagalbos nuorodos
<i>Delfi.lt.</i> „Iš gyvenimo savo noru pasitraukė ilgametis laidų vedėjas A. Dautartas“	Pradinis puslapis, 11.37 val. (atnaujinta 12.10 val.)	Išsamios
<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	12.29 val. (temos kartojimas ir tęsinys)	Keli kontaktai (neišsamios)
<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Mįslingoje A. Dautarto mirties istorijoje – ir finansinių problemų šešėlis“	16.53 val. (temos tęsinys)	Nėra
<i>Lrytas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė radijo ir televizijos laidų vedėjas A. Dautartas“	Pradinis puslapis, 11.53 val. (atnaujinama iki 17.04 val.), 17.58 val. įterptas televizijos reportažas	Labai išsamios
<i>Lrytas.lt.</i> „Jaunimo linijos“ direktorius, psichologas P. Skruibis: „Garsių žmonių savižudybės gali padidinti savižudžių skaičių“	16.54 val. (temos tęsinys, atnaujinta 18.33 val.)	Labai išsamios
<i>Balsas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė televizijos laidų ir renginių vedėjas A. Dautartas“	Pradinis puslapis, 11.49 val. (atnaujinama iki 14.07 val.)	Išsamios

4 lentelės tęsinys

15min.lt. „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	Pradinis puslapis, 11.36 val. (papildyta 11.56 val.)	Išsamios
15min.lt. „Iš gyvenimo savo noru pasitraukusio Aurimo Dautarto bičiuliai: klausimų daugiau nei atsakymų“	14.26 val. (temos tęsinys)	Nėra
Alfa.lt. „Iš gyvenimo pasitraukė TV laidų vedėjas Aurimas Dautartas“	Pradinis puslapis, 11.45 val. (papildyta 16.27 val.)	Keletas kontaktų (neišsamios)
Alfa.lt. „Dautarto gyvenimas: nuo populiarumo aukštumų iki savižudybės“	13.39 val. (temos tęsinys)	Nėra
Alfa.lt. „Sportą mėgęs Dautartas užsispyrimo sėmėsi iš draugų galiūnų“	17.06 val. (temos tęsinys)	Nėra
Alfa.lt. „Prie savižudybės veda ir smūgiai vyriškumui, ir pilnatis“	19.17 val. (temos tęsinys)	Keletas kontaktų (neišsamios)

Šaltiniai: Delfi.lt (2011), Lrytas.lt (2011), Balsas.lt (2011), 15min.lt (2011), Alfa.lt (2011).

5 lentelė. Straipsnių apie Aurimą Dautartą Delfi.lt, Lrytas.lt, Balsas.lt, 15min.lt, Alfa.lt (2011-03-21) kalba, informacija apie savižudybės metodą ir vietą juose

Interneto svetainė, publikacija	Publikacijos kalba	Metodas, vieta
Delfi.lt. „Iš gyvenimo savo noru pasitraukė ilgametis laidų vedėjas A. Dautartas“	Savižudybės faktas pateikiamas kaip galimas problemų sprendimo būdas	Nurodytas metodas ir vieta

5 lentelės tęsinys

<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	Romantizuojamas pasitraukęs asmuo	Nenurodyta
<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Mįslingoje A. Dautarto mirties istorijoje – ir finansinių problemų šešėlis“	Savižudybės faktas pateikiamas kaip galimas problemų sprendimo būdas	Nenurodyta
<i>Lrytas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė radijo ir televizijos laidų vedėjas A. Dautartas“ (yra nuoroda į TV reportažą)	TV reportaže savižudybės faktas pateikiamas kaip galimas problemų sprendimo būdas, romantizuojamas pasitraukęs asmuo, spėliojamos nelaimės priežastys	Publikacijoje nurodyta vieta TV reportaže nurodytas metodas ir vieta
<i>Lrytas.lt.</i> „Jaunimo linijos“ direktorius, psichologas P. Skruibis: „Garsių žmonių savižudybės gali padidinti savižudžių skaičių“	Pavadinimas sensacingas – jame minimas žodis „savižudybės“.	Nenurodyta
<i>Balsas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė televizijos laidų ir renginių vedėjas A. Dautartas“	Yra nuoroda į ankstesnę publikaciją, kurioje keliamas klausimas, ar verta gyventi dėl nepavykusių asmeninių santykių	Nurodytas metodas
<i>15min.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	Cituojama TV laida, kurioje keliamas klausimas, ar verta gyventi dėl nesusiklosčiusių asmeninių santykių	Nurodytas metodas ir vieta

5 lentelės tęsinys

15min.lt. „Iš gyvenimo savo noru pasitraukusio Aurimo Dautarto bičiuliai: klausimų daugiau nei atsakymų“	Spėliojamos nelaimės priežastys Yra mintis, kad savižudybė – galimas problemų sprendimo būdas	Nenurodyta
Alfa.lt. „Iš gyvenimo pasitraukė TV laidų vedėjas Aurimas Dautartas“	Pateikiama minčių, kad savižudybė – galimas problemų sprendimo būdas	Nurodytas metodas ir tiksli vieta
Alfa.lt. „Dautarto gyvenimas: nuo populiarumo aukštumų iki savižudybės“	Pavadinime yra žodis „savižudybės“, romantizuojamas pasitraukęs asmuo	Nenurodyta
Alfa.lt. „Sportą mėgęs Dautartas užsispyrimo sėmėsi iš draugų galiūnų“	Romantizuojamas pasitraukęs asmuo	Nenurodyta
Alfa.lt. „Prie savižudybės veda ir smūgiai vyriškumui, ir pilnatis“	Pavadinime yra žodis „savižudybės“. Savižudybės faktas pateikiamas kaip galima (įprasta) išeitis iš sunkios situacijos, bet užsimenama, kad gali būti ir kita išeitis	Nenurodyta

Šaltiniai: *Delfi.lt* (2011), *Lrytas.lt* (2011), *Balsas.lt* (2011), *15min.lt* (2011), *Alfa.lt* (2011).

6 lentelė. Straipsnių apie Aurimą Dautartą Delfi.lt, Lrytas.lt, Balsas.lt, 15min.lt, Alfa.lt (2011-03-21) nuotraukos (ir filmuota medžiaga prie jų) ir šiuose straipsniuose atsispindintys visuomenės švietimas

Interneto svetainė, publikacija	Nuotraukos, filmuota medžiaga	Visuomenės švietimas
<i>Delfi.lt.</i> „Iš gyvenimo savo noru pasitraukė ilgametis laidų vedėjas A. Dautartas“	Romantizavimas: 8 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos)	Nėra
<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	1 nuotrauka	Nėra
<i>Delfi.lt. Klubas.lt.</i> „Mįslingoje A. Dautarto mirties istorijoje – ir finansinių problemų šešėlis“	1 nuotrauka	Nėra
<i>Lrytas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė radijo ir televizijos laidų vedėjas A. Dautartas“ (yra nuoroda į TV reportažą)	Romantizavimas: – 7 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos); TV reportaže – lyriška muzika ir laimingo gyvenimo vaizdai	Minimalus (cituojamas psichologas)
<i>Lrytas.lt.</i> „Jaunimo linijos“ direktorius, psichologas P. Skruibis: „Garsių žmonių savižudybės gali padidinti savižudžių skaičių“	1 nuotrauka (psichologo)	Yra
<i>Balsas.lt.</i> „Iš gyvenimo pasitraukė televizijos laidų ir renginių vedėjas A. Dautartas“	Romantizavimas: 1 nuotrauka ir 10 nuotraukų galerija (santuokos akimirkos)	Nėra

6 lentelės tęsinys

15min.lt. „Iš gyvenimo pasitraukė Aurimas Dautartas“	Romantizavimas: 5 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos)	Nėra
15min.lt. „Iš gyvenimo savo noru pasitraukusio Aurimo Dautarto bičiuliai: klausimų daugiau nei atsakymų“	Romantizavimas: 5 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos)	Nėra
Alfa.lt. „Iš gyvenimo pasitraukė TV laidų vedėjas Aurimas Dautartas“	Romantizavimas: 1 nuotrauka ir 7 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos)	Nėra
Alfa.lt. „Dautarto gyvenimas: nuo populiarumo aukštumų iki savižudybės“	Romantizavimas: 8 nuotraukų galerija (laimingo gyvenimo akimirkos)	Nėra
Alfa.lt. „Sportą mėgęs Dautartas užsispyrimo sėmėsi iš draugų galiūnų“	1 nuotrauka	Minimalus
Alfa.lt. „Prie savižudybės veda ir smūgiai vyriškumui, ir pilnatis“	4 nuotraukos (3 iš jų – specialistų, kita vyro – ne A. D.)	

Šaltiniai: Delfi.lt (2011), Lrytas.lt (2011), Balsas.lt (2011), 15min.lt (2011), Alfa.lt (2011)

psichologinę pagalbą atsižvelgė visos nagrinėtų svetainių redakcijos, bet tik tada, kai žinia buvo skelbiama pirmą kartą, tačiau tęsdamos temą jos šių nuorodų dažniausiai nepublikavo.

Nagrinėtų publikacijų kalba neatitinka vienos arba kelių PSO rekomendacijų, kurios siūlo vengti savižudybę pateikti kaip galimą pro-

blemų sprendimo būdą, romantizuoti išėjusį asmenį (tai ypač svarbu, kai auditorijai tas asmuo gerai pažįstamas, – toks ir buvo A. Dautartas), rašant vengti sensacingumo elementų. Pranešant žinią apie A. Dautarto mirtį pirmą kartą visose svetainėse buvo nurodytas savižudybės būdas ir vieta (išskyrus *Balsas.lt*), vėlesnėse publikacijose ši informacija nekartojama. Kadangi savižudybės veiksmas detalai neaprašytas, o apie jos vietą (privatią erdvę) pranešta lakoniškai, jos nesureikšminant, galima teigti, kad pagal šį kriterijų analizuoti interneto svetainių tekstai PSO rekomendacijas atitinka iš dalies.

Prie straipsnių visose svetainėse pateikta vaizdo medžiaga (išėjusį asmenį romantizuojančios nuotraukų galerijos) ir TV reportažas (*Lrytas.lt*) rodo, kad remiantis šiuo kriterijumi publikavimas neatitinka PSO rekomendacijos dėl atsargaus nuotraukų ir filmuotos medžiagos naudojimo. Taip pat galima teigti, kad iš populiariausių Lietuvos interneto naujienų svetainių, rašiusių apie A. Dautarto pasitraukimą iš gyvenimo, galimybė šviesti visuomenę savižudybių problematikos tema pasinaudojo *Lrytas.lt*, kitų svetainių redakcijos arba išvis to nedarė, arba darė nevykusiai (*Alfa.lt*).

Apibendrinant galima teigti, kad visų penkių populiariausių interneto naujienų svetainių, pateikusių naujienas A. Dautarto mirties tema, tekstai ir vaizdinė medžiaga neatitinka daugumos PSO rekomendacijų, skirtų žiniasklaidos profesionalų atsakingiems pranešimams apie savižudybę.

Savižudybių statistika ir hipotezė

2011 m. kovo 21 d. Lietuvoje buvo užregistruotos 5 savižudybės. Tai didžiausias skaičius per dieną nuo kovo 1 d. (Higienos instituto Mirties priežasčių registras, 2011). Per savaitę nuo kovo 21 iki 27 d. užregistruoti 26 savižudybių atvejai. Tai 9 savižudybėmis (53 proc.) daugiau nei prieš tai buvusią savaitę (kovo 14–20 d. užregistruota 17 faktų apie savižudybes). Kitą savaitę (kovo 28–balandžio 3 d.) savižudybių skaičius sumažėjo iki 17, tačiau visas likusias keturias balandžio savaites

užregistruota nuo 24 iki 28 šių tragiškų atvejų. Palyginti su kovo mėn., balandį savižudybių padidėjo 24 (29 proc.) ir ši mėnesį daugiausia jų užregistruota per visus 2011 metus (žr. 7, 8 lenteles).

7 lentelė. *Savižudybių skaičius Lietuvoje 2011 m. sausio–gruodžio mėn.* (išankstiniai duomenys)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
61	65	82*	106*	94	92	96	98	87	84	87	65

Šaltinis: Higienos institutas (2012)

* Patikslinti išankstiniai duomenys (šaltinis: Higienos instituto Mirties priežasčių registras (2011)).

8 lentelė. *Savižudybių skaičius Lietuvoje per 2011 m. kovo–balandžio mėn. savaites* (patikslinti išankstiniai duomenys).

Kovo 1–6*	Kovo 7–13	Kovo 14–20	Kovo 21–27	Kovo 28 – balandžio 3	Balandžio 4–10	Balandžio 11–17	Balandžio 18–24	Balandžio 25–30*
12	14	17	26	17	24	24	26	28

Šaltinis: Higienos instituto Mirties priežasčių registras (2011)

* Šešios savaitės dienos.

Informacijos apie A. Dautarto mirtį gausa, smulkmeniškai išnagrinėtos ir interpretuotos mirties aplinkybės, į viešumą iškelti artimųjų santykiai Lietuvos interneto ir kitoje žiniasklaidoje (spauzoje, televizijoje, ypač publicistinėse ir informacinėse pramoginėse laidose) nuo 2011 m. kovo 21 d. tęsėsi keletą savačių (kai kurioje žiniasklaidoje – ir kelis mėnesius) ir sutapo su savižudybių skaičiaus padidėjimu kovo 21 d., savaitę nuo kovo 21 iki 27 d. ir visą 2011 m. balandžio mėnesį, kai savižudybių skaičius, palyginti su kitais 2011 m. mėnesiais, buvo didžiausias.

Remiantis žiniasklaidos imitacinio poveikio savižudiškai elgsenai tyrimų įrodymais (PSO duomenimis, yra atlikta daugiau nei 50 šios srities tyrimų (World Health Organization, 2008)), galima formuluoti hipotezę, kad žiniasklaidoje pateikta informacija apie A. Dautarto mirtį reng-

ta ir skleista nesilaikant mokslininkų rekomendacijų, skirtų atsakingai pranešti apie savižudybes žiniasklaidoje, po šio įvykio galėjo turėti įtaką savižudybių skaičiaus padidėjimui Lietuvoje 2011 m. kovo pabaigoje ir balandžio mėnesį. Šiai hipotezei pagrįsti arba paneigti reikėtų išsamiai išanalizuoti aptariamojo laikotarpio savižudybių aplinkybes ir atlikti detalesnius žiniasklaidos (interneto ir kitos) skleisto turinio tyrimus.

Diskusija: kodėl taip yra?

Straipsnyje pateiktas žinių apie savižudybes pateikimo interneto svetainėse tyrimas ir ankstesni Lietuvos žiniasklaidos (daugiausia – spaudos) tyrimai rodo, kad į Pasaulio sveikatos organizacijos ir Lietuvos psichologijos mokslininkų rekomendacijas dėl žiniasklaidoje skelbiamų savižudybių atvejų, kurių turinys tirtas, atsižvelgta tik iš dalies. Dažniausiai apsiribojama tik nuorodų į psichologinę pagalbą pateikimu, bet ir tai daroma ne visada ir ne visų redakcijų. Kitos rekomendacijos – kiek pateikti informacijos apie savižudybę ir kaip ją įrėminti – žurnalistų ir jų vadovų dažniausiai yra ignoruojamos. Kodėl taip yra? Kodėl žurnalistai ir redaktoriai elgiasi socialiai neatsakingai? Ar pareiga informuoti visuomenę yra nesuderinama su nežalingu informacijos pateikimu visuomenei?

Taip susiklosčiusią situaciją lemia keletas veiksnių.

- Komercinis veiksnys. Daugumą rinkoje funkcionuojančių žiniasklaidos priemonių administruoja pelno siekiančios įmonės. Su tam tikromis išlygomis galima teigti, kad savižudybė (ypač visuomenei gerai žinomo asmens) pelno siekiančių organizacijų redakcijoms yra naujienos vertas įvykis, iš kurio galima sulaukti nemažo auditorijos dėmesio ir gauti ekonominę naudą. Pelno nesiekiančių organizacijų žiniasklaida dažniausiai tokio pobūdžio temų neplėtoja.
- Naujienų atrankos veiksnys. Naujienų turinį analizavę žiniasklaidos tyrinėtojai yra nustatę atrenkamų įvykių charakteristiką, kurios bent vieną ypatybę turintys įvykiai gali tapti naujienomis. Vi-

suomenei gerai žinomo asmens savižudybė turi net 4 iš 5 naujie-
nos verto įvykio charakteristikos ypatybės (Jamieson, Campbell,
1992): personalizaciją, dramą ir konfliktą, veiksmą, naujumą ir
nukrypimą nuo normos. Todėl savižudybės fakto pavertimas
naujienu yra natūrali žiniasklaidos darbo dalis.

- Psichologinis veiksnys. Žurnalistams ir redaktoriams, pateikian-
tiems žinią apie savižudybę, atsakantiems į „6 K“ klausimus (kas,
ką, kur, kada, kaip ir kodėl padarė?) ir konstruojantiems infor-
maciją svarbumo aspektu („apverstos piramidės“ būdu), įgytą
žurnalistinės informacijos pateikimo kognityvinę schemą yra
psichologiškai sunku suderinti su psichikos sveikatos specialistų
rekomendacijomis dėl savižudybių temos pateikimo žiniasklado-
je. Nes kai kurios rekomendacijos iš esmės prieštarauja žurnalis-
tiniam informacijos pateikimo principams: jeigu informacijoje
nebus nurodyta nelaimės vieta, nebus atsakyta į klausimą „Kur?“,
jei neaprašytas metodas – nebus atsakymo į klausimą „Kaip?“,
o jei publikacijos pradžioje nebus pateikta svarbiausia informa-
cija, reikš, kad darbas atliktas nekokybiškai. Todėl žurnalistai ir
redaktoriai, laikydamiesi specialistų rekomendacijų, gali patirti
pažintinį disonansą, kai asmuo vienu metu suvokia prieštarinę
dviejų tipų informaciją (Myers, 2008). Nusprendę laikytis spe-
cialistų rekomendacijų, žurnalistai ir redaktoriai turi sušvelninti
psichologinę įtampą (disonansą) ir pasiteisinti, kodėl kurdami
pranešimus nesilaiko profesinių standartų.
- Sociologinis veiksnys. Lietuvos visuomenėje vyrauja gana pa-
lankios nuostatos – į savižudybę žiūrima kaip į žmogaus teisę
pasirinkti (Gailienė, 2005). Todėl žiniasklaidos publikacijose
atsispindinčios žurnalistų mintys, kad savižudybė – galimas pro-
blemų sprendimo būdas, daugumai visuomenėje yra iš esmės
priimtinos.
- Edukacinis veiksnys. Žurnalistų švietimas dėl savižudybių te-
mos pateikimo žiniasklaidoje pasekmių Lietuvoje iš esmės rūpi
tik psichikos sveikatos specialistams, savo darbe dažnai susidu-

riantiems su suicidinio elgesio asmenų rizikos grupėmis. Rekomendacijos, kaip geriau pranešti apie savižudybes žiniasklaidoje, yra parengtos pavienių psichologų arba juos buriančių organizacijų iniciatyva. Tačiau sveikatos specialistų entuziastų pastangos šviesti žiniasklaidos atstovus, rengti ir viešinti rekomendacijas nėra sistemiškos.

Žiniasklaidos raštingumą aptariamam aspektui galėtų sustiprinti valstybės parama ir tinkamas jos administravimas atsakingose institucijose. Būtų prasminga tai pradėti jau universitetų auditorijose, nes kol kas žurnalistikos programos studentai su šia problema išsamiai nesupažindinami. Apie įmanomas žurnalistinių principų taikymo išimtis aptariant pateikiamus savižudybių faktus galima būtų kalbėti tada, kai būsimieji žurnalistai tik mokosi greitai ir tiksliai sudėlioti atsakymus į „6 K“ „apverstoje piramidėje“.

- Teisinis veiksnys. Kaip žiniasklaida laikosi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (2009) nuostatos, kad nebūtų skleidžiama savižudybę skatinanti ir detali savižudybės priemonių ir aplinkybių informacija, formaliai prižiūri Žurnalistų etikos inspektorius ir Lietuvos radijo ir televizijos komisija. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 m. veiklos ataskaitoje skelbia, kad nuo 2008 m. žiniasklaidoje užfiksuotas savižudybes skatinančios informacijos padidėjimas (Žurnalistų etikos inspektoriaus ..., 2011). Lietuvos radijo ir televizijos komisija 2011 m. gruodžio 8 d. viešosios informacijos rengėjams paskelbė rekomendaciją dėl informacijos apie savižudybes pateikimo (LRTK, 2011). Šių žiniasklaidos priežiūros institucijų ataskaitos ir veikla rodo, kad savižudybių pateikimo žiniasklaidoje teisinė priežiūra reikiamai neužtikrinama.
- Etikos veiksnys. Žiniasklaidoje skelbiama informacija apie savižudybes dažnai neatitinka Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso (2005) 49 str. reikalavimų, tačiau savo valia pasitraukusių asmenų artimieji dėl pažeistų teisių į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją (toliau – ŽLEK) beveik nesikreipia. Kadangi ŽLEK

dirba priimdama sprendimus dėl gautų skundų, žiniasklaidos ji nestebi, o iš daugelio netinkamų žiniasklaidos pranešimų apie savižudybes formuoja etikos normų pažeidimo tradicija.

Apibendrinant galima teigti, kad aptartų vidinių (redakcinių, asmeninių) ir išorinių (visuomeninių, institucinių) savižudybių pateikimo žiniasklaidoje veiksmų visuma lemia neigiamą rezultatą (žurnalistinio turinio aspektu), sudarantį sąlygas suicidinės elgsenos imitavimo plėtolei visuomenėje.

Išvados

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad populiariausių Lietuvos interneto naujienų svetainių (*Delfi.lt*, *Lrytas.lt*, *15min.lt*, *Balsas.lt*, *Alfa.lt*), pateikusių naujienų A. Dautarto mirties tema, tekstai ir vaizdinė medžiaga neatitiko daugumos Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijų, skirtų atsakingiems žiniasklaidos profesionalų pranešimams apie savižudybę.

Žinių ir komentarų gausa apie A. Dautarto mirtį interneto ir kitoje žiniasklaidoje keletą savačių nuo 2011 m. kovo 21 d. sutapo su savižudybių skaičiaus padidėjimu Lietuvoje savaitę po tragiško įvykio (kovo 21–27 d.) ir tų pačių metų balandžio mėnesį, per kurį savižudybių skaičius, palyginti su kitais 2011 m. mėnesiais, buvo didžiausias.

Dauguma sveikatos specialistų rekomendacijų apie socialiai atsakingą savižudybių temos pateikimą žiniasklaidoje kol kas netapo komercinių įmonių redakcijų darbo etikos taisyklėmis. Tai lemia komerciniai, redakcijų darbo specifikos, psichologiniai, sociologiniai, edukaciniai, teisiniai ir etiniai veiksniai. Todėl šios problemos sprendimas priklauso ne nuo pavienės asmeninės ar organizacinės (sveikatos specialistų ar žurnalistų, redaktorių) iniciatyvos, bet nuo sutelktų valstybės institucijų, edukacinių įstaigų, visuomeninių organizacijų ir žurnalistų ir leidėjų bendruomenių pastangų.

Iteikta 2011-12-30

Literatūra

1. ETZERSDORFER, Elmar; SONNECK, Gernot (1998). Preventing suicide by influencing mass-media reporting: The Viennese experience 1980–1996. *Archives of Suicide Research*. vol. 4 (1), p. 67–74.
2. GAILIENĖ, Danutė; ŽEMAITIENĖ, Nida; TROFIMOVA, Jelena; MI-LIUKAITĖ, Agnė (1999). Žiniasklaidoje pateikiamų savižudybės pavyzdžių poveikis paaugliams ir jaunuoliams. *Psichologija*. t. 19, p. 71–77.
3. GAILIENĖ, Danutė; TROFIMOVA, Jelena (1999). Savižudybių pateikimas pagrindiniuose Lietuvos dienraščiuose 1994 ir 1996 metais. *Psichologija*, t. 19, p. 56–69.
4. GAILIENĖ, Danutė (2001). Savižudybių prevencijos Lietuvoje gairės. Iš: Gailienė, Danutė (sud.). Savižudybių prevencijos idėjos. Vilnius: Tyto alba, p. 9–30.
5. GAILIENĖ, Danutė (2002). Savižudybių prevencijos problemos. *Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas*, 2001. Vilnius: Baltijos kopija, p. 39–42.
6. GAILIENĖ, Danutė (2005). Užburtame rate: savižudybių paplitimas Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo. *Psichologija*, t. 31, p. 7–15.
7. GEDUTIENĖ, Reda; MASKOLIŪNAITĖ, Laura (2005). Savižudybių aprašymo 1991–2004 m. Klaipėdos spaudoje ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, t. 2, p. 128–135.
8. HARRIS, Richard J. (2004). *A Cognitive Psychology of Mass Communication*, 4th ed. Mahwah (NJ), London: Lawrence Erlbaum Associates, 464 p.
9. JAMIESON, Kathleen H.; CAMPBELL Karlyn K. (1992). *The interplay of influence: News, advertising, politics, and the mass media*, 3rd ed. Belmont, CA: Wadsworth, 304 p.
10. KING, Robert A.; APTER, Alan (eds.) (2003). *Suicide in Children and Adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press, 320 p.
11. MYERS, David G. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 808 p.
12. PHILLIPS, David (1974). The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect. *American Sociological Review*, vol. 39, p. 340–354.
13. PHILLIPS, David; CARSTENSEN, Lundie (1986). Clustering of teena-

- ge suicides after TV news stories about suicides. *New England Journal of Medicine*, vol. 315, p. 685–689.
14. SCHMIDTKE, Armin; SCHALLER, Sylvia (1998). What do we Know about Media Effects on Imitation of Suicidal Behavior. In D. de Leo, Armin Schmidtke and Rene F. W. Diekstra (Eds.), *Suicide Prevention: A Holistic Approach*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 121–138.
 15. ŽEMAITIENĖ, Nida; JARUŠEVIČIENĖ, Lina; GAILIENĖ, Danutė (2001). Savižudybės mokykloje. In Gailienė, Danutė (sud.). *Savižudybių prevencijos idėjos*. Vilnius: Tyto alba, p. 138–170.

Šaltiniai

1. Eurostat (2012). Death due to suicide, by sex. Standardised death rate by 100 000 inhabitants. Total. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00122&language=en>> [žiūrėta 2012-12-13].
2. Higienos institutas. Sveikatos informacijos centras (2012). Mirties priežastys 2011. Prieiga per internetą: <http://www.hi.lt/images/Mirties%20priežastys_2011-pataisytas.pdf> [žiūrėta 2012-12-13].
3. Higienos institutas (2012). Mirusių asmenų skaičius pagal mirties priežastis (2011 metų išankstiniai duomenys). Prieiga per internetą: <http://www.hi.lt/images/Mirties%20priežastys_11_1.pdf> [žiūrėta 2012-12-05].
4. Higienos instituto Mirties priežasčių registras (2011). 2011 m. kovo ir balandžio mėn. patikslinti išankstiniai savižudybių skaičiaus duomenys [žiūrėta 2011-12-05].
5. Gemius Baltic (2011). Lithuania. Reach/Visitors (real users). Prieiga per internetą: <<http://www.audience.lt/>> [žiūrėta 2011-12-05].
6. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009-12-28, Nr. 154-6959.
7. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2011). Rekomendacija viešosios informacijos rengėjams dėl informacijos apie savižudybes pateikimo. Prieiga per internetą: <[http://www.rtk.lt/assets/files/Rekomendacija_Del%20informacijos%20pateikimo%20apie%20savižudybes-1\(1\).pdf](http://www.rtk.lt/assets/files/Rekomendacija_Del%20informacijos%20pateikimo%20apie%20savižudybes-1(1).pdf)> [žiūrėta 2011-12-18].

statistika&Itemid=24"&HYPERLINK "http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=49:saviudybi-danis-lietuvoje-1930-40-ir-1986-2008-metais&catid=14:saviudybi-statistika&Itemid=24"catid=14:saviudybi-statistikaHYPERLINK "http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=49:saviudybi-danis-lietuvoje-1930-40-ir-1986-2008-metais&catid=14:saviudybi-statistika&Itemid=24"&HYPERLINK "http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=49:saviudybi-danis-lietuvoje-1930-40-ir-1986-2008-metais&catid=14:saviudybi-statistika&Itemid=24"Itemid=24> [žiūrėta 2012-12-13].

14. World Health Organization (2008). Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals. Geneva: WHO Document Production Services, 18 p.
15. Žurnalistų etikos inspektorius 2010 metų veiklos ataskaita ir 2009–2010 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“ (2011). Vilnius, 70 p.

Incentives of Self-Willed Death in Journalism

Deimantas Jastramskis

Summary

Research presented in the article shows that responsible reporting of suicides is excluded from the agenda of Lithuanian media. Content analysis of the five largest Lithuanian internet sites reveals that these media channels do not conform to the majority of the recommendations by the World Health Organization on the responsible reporting of suicides. Presented research raises a hypothesis that the high flow of information on the suicide of famous Lithuanian TV person Aurimas Dautartas in the Lithuanian media could have had significant influence on the increase of suicide numbers in Lithuania (right after this tragic event in 2011).

It is argued that the journalistic content on the matter of suicides (which may encourage suicidal behavior of vulnerable society members) is determined by various commercial, editorial, psychological, sociological, educational, legal and ethical factors. Therefore the handling of such a problem depends on the focused efforts of state institutions, educational offices, non-governmental organizations and the community of journalists and publishers.